

УДК 658.821

Николюк О.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних технологій
і моделювання систем
Полянко В.Б.
Житомирський національний агроекологічний університет

ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Nykolyuk O.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of department
of computer technologies and modeling of systems
Polyanko V.B.
Zhytomyr National Agroecological University

EVALUATION OF USAGE THE COMPETITIVE POTENTIAL OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин України для успішного ведення підприємницької діяльності увагу необхідно приділяти управлінню конкурентоспроможністю підприємства. Водночас, організації все частіше вивчають не лише постачальників, конкурентів, споживачів, а більше звертаються до своїх внутрішніх можливостей, ресурсів, якими вони володіють, кваліфікації та здібностей їх персоналу. Це обумовлено тим, що останніми роками у практичну діяльність увійшло таке поняття як «конкурентний потенціал».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування та реалізації конкурентного потенціалу досліджували такі вчені-економісти, як І. В. Балабанова, Л. В. Балабанова, В. С. Сімонова, О. С. Федонін та ін. Питанню розробки методики оцінки ступеня використання конкурентного потенціалу увагу приділяли такі вітчизняні вчені, як В. І. Хомяков, А. Е. Воронкова, М. М. Мартиненко та ін. Водночас, з огляду на неперервний процес змін внутрішнього та зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств, виникає об'єктивна необхідність у адаптації існуючих методичних підходів до оцінки до зовнішніх та внутрішніх зрушень.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження є процес оцінювання конкурентного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів оцінювання конкурентного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Метою дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо оцінки використання конкурентного потенціалу підприємства. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань наукового дослідження: 1) дослідження сутності поняття «конкурентний потенціал»; 2) вибір серед існуючих методів оцінювання той, що дасть можливість надати найбільш точну кількісну оцінку ступеня використання конкурентного потенціалу; 3) реалізація обраної методики на прикладі сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою формування конкурентного потенціалу, ступінь використання якого визначає рівень конкурентоспроможності підприємства, є потенціал підприємства (рис. 1). За функціональними напрямками формування та використання потенціалу виділяють організаційний (здатність керуючих ланок підприємства створити ефективну систему взаємодії між усіма елементами потенціалу), виробничий (можливості підприємства щодо виготовлення продукції певного асортименту, номенклатури і якості в потрібній споживачам кількості), фінансовий (здатність забезпечити фінансовими ресурсами всі структурні підрозділи) та маркетинговий потенціал (забезпечення маркетинговою системою підприємства його постійну конкурентоспроможність). Зокрема все актуальнішим стає виявлення, формування та розвиток внутрішніх джерел конкурентоспроможності підприємства. Названі вище складові є основою для формування конкурентного потенціалу підприємства. Ключовими структурними елементами конкурентного потенціалу виступають конкурентні переваги, особливості і механізми, створення яких спирається на потенціал підприємства в цілому та є фундаментом для забезпечення конкурентоспроможності.

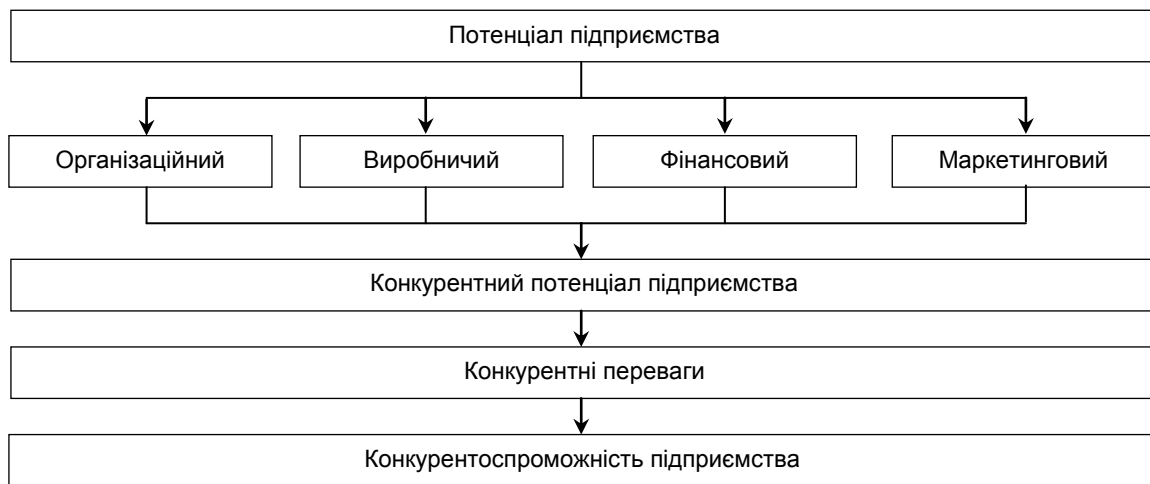

Рис. 1. Формування конкурентного потенціалу підприємства

Джерело: власна розробка

Л. В. Балабанова та А. В. Балабаниць конкурентний потенціал розглядають як «сукупність наявних конкурентних переваг і маркетингових можливостей фірми, що мають здатність при сприятливому маркетинговому кліматі трансформуватися в конкурентні переваги підприємства, забезпечуючи йому стійку конкурентну позицію на ринку» [2, с. 8].

С. Б. Романишин, М. М. Гагелюк, У. І. Когут це поняття визначають як «потенційну можливість підприємства підтримувати конкурентоспроможність» [12, с. 179]. Також під ним розуміють «систематизований комплекс взаємоузгоджених можливостей і ресурсів внутрішнього середовища підприємства, що забезпечує отримання конкурентних переваг в умовах змінюваного зовнішнього середовища та обмежених ресурсів, сприяє досягненню поставлених конкурентних цілей та при раціональному використанні забезпечує підприємству високий конкурентний статус» [6, с. 43]. Дослідимо конкурентний потенціал як категорію. Дані досліджень зведемо у табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до трактування категорії конкурентний потенціал підприємства

Автор	Трактування конкурентного потенціалу
В. А. Баринов, А. В. Синельников [3]	Потенціал, що передбачає дві складові: адаптивність і інноваційність. Адаптивність розуміється як властивість пристосування, як форма відносин організації із зовнішнім середовищем.
К. П. Янковский, І. Ф. Мухарь [16]	Конкурентні переваги низького порядку, пов'язані з можливістю використання дешевших матеріалів, енергії, робочої сили; а також високого порядку - унікальна продукція, прогресивна технологія та висококваліфіковані фахівці, позитивна репутація компанії.
Девіс Стівен [4]	Виявлення та реалізація внутрішніх резервів – стратегічного потенціалу, який складається з трьох складових: професіоналізм, знання, виробничий процес. Важливо визначити, чим і як стратегічно потенціал фірми відрізняється від стратегічного потенціалу конкурентів.
О. І. Остапенко, Н. В. Верещак [10]	Як реальна, так і потенційна здатність компанії розробляти, виготовляти, збувати та обслуговувати в конкретних сегментах ринку конкурентоспроможні вироби, тобто товари, що перевершують за якісно-ціновими параметрами аналоги і користуються більш пріоритетним попитом у споживачів.
В. С. Сімонова [14]	Це відкрита багатоелементна, ієрархічна та динамічна система можливостей, компетенцій і ресурсів внутрішнього середовища підприємства, спрямована на отримання конкурентних переваг в умовах мінливого зовнішнього середовища, яка в разі раціонального й ефективного використання ресурсів забезпечить підприємству високий конкурентний статус, що відповідає встановленим цілям та завданням.

Джерело: складено на основі [3; 4; 10; 14; 16].

З даних таблиці 1 видно, що зміст трактування категорії «конкурентний потенціал» інтерпретується по-різному, зокрема як сукупність ресурсів і можливостей, частина загального потенціалу, набір ключових факторів успіху і складових, що володіють інноваційністю та адаптивністю [5]. Оскільки джерелом конкурентоспроможності підприємства є його ресурсна база, яка визначає його можливості отримання переваг, то *конкурентний потенціал* визначено як сукупність ресурсів підприємства та його можливостей, що забезпечує формування та утримання конкурентних переваг.

Для того, щоб визначили «сильні» та «слабкі» сторони підприємства, проводять комплексну та багатосторонню оцінку результативності його діяльності. Таке оцінювання дозволяє вчасно визначити наявність кризових явищ у діяльності суб'єкта господарювання. В ролі методичної бази оцінки реалізації конкурентного потенціалу пропонується використовувати метод таксономічного аналізу, який передбачає побудову інтегрального показника, що узагальнює характеристики об'єкта дослідження у конкретний момент часу. Головною перевагою метода є простота обробки багатомірного статистичного матеріалу, вираженого у різних вимірниках, що уможливує його практичне застосування спеціалістами майже всіх вітчизняних підприємств.

Поетапно застосування методу таксономічного аналізу відображено на рис. 2.

Рис. 2. Етапи таксономічного аналізу конкурентного потенціалу підприємства

Примітка: z_{ik} – стандартизоване значення показника k для i -го підприємства; x_{ik} – значення показника k для i -го підприємства; \bar{x}_k – середнє значення показника k ; σ_k – середньоквадратичне відхилення показника k ; c_{ik} – відстань стандартизованого значення показника k для i -го підприємства від еталону; d_i – відстань між даними точками та еталонним значенням i -го об'єкта; μ_i – рівень використання конкурентного потенціалу i -го об'єкта; \bar{d}_i – середнє значення відстані від еталонного об'єкта; S – середнє квадратичне відхилення відстані від еталонного значення.

Джерело: складено на основі [7; 9]

Розглянемо ефективність використання конкурентного потенціалу сільськогосподарських підприємств по всіх областях України у 2014 р. Для дослідження рівня використання конкурентного потенціалу ми обрали такі показники: X_1 – рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності, X_2 – продуктивність праці на 1 зайнятого в сільському господарстві, X_3 – урожайність зернових і зернобобових культур, X_4 – урожайність буряків, X_5 – урожайність картоплі, X_6 – середньодобовий приріст ВРХ на відгодівлі, X_7 – середній річний удій молока від 1 корови. Розрахуємо стандартизовані значення кожного показника для всіх областей України та визначимо їх максимальні значення. Результати представимо у табл. 2.

Таблиця 2

Стандартизовані значення економічних показників по областях України

Область	Значення z_{ik}						
	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька	-0,66	1,30	1,32	0,75	0,62	0,87	0,72
Волинська	0,18	-0,10	-0,62	0,28	-0,12	-0,69	-0,74
Дніпропетровська	0,10	-0,54	-1,45	0,20	-1,18	1,20	-0,24

продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8
Донецька	-1,07	-0,04	-0,99	-0,61	-1,06	0,04	-0,62
Житомирська	-0,64	0,19	0,60	0,79	1,44	-0,49	0,01
Закарпатська	-1,93	-2,61	-0,59	-2,01	0,18	-1,88	-1,05
Запорізька	-0,47	-1,39	-1,57	-2,01	-1,44	-1,20	-0,47
Івано-Франківська	2,54	0,68	0,25	0,86	-0,41	-0,03	-0,72
Київська	-0,57	0,19	1,26	1,29	0,60	0,91	2,43
Кіровоградська	0,93	-0,02	-0,16	-0,06	-0,94	-0,43	0,66
Луганська	0,17	-0,34	-1,07	-0,68	-1,15	-2,19	-0,35
Львівська	0,90	0,86	0,13	0,72	0,34	0,61	-0,64
Миколаївська	0,51	-0,86	-1,31	0,70	-1,52	-0,88	-0,75
Одеська	0,18	-1,04	-1,23	-2,01	-0,81	-1,28	-1,51
Полтавська	-0,34	-0,69	0,46	0,41	1,21	1,14	2,42
Рівненська	0,57	-0,01	0,20	0,30	0,55	-0,86	-0,88
Сумська	0,15	1,48	1,45	0,40	1,56	0,08	0,40
Тернопільська	-0,57	0,94	0,86	0,55	0,99	1,06	-0,09
Харківська	-0,26	0,58	-0,05	0,34	0,24	0,06	1,02
Херсонська	0,10	-0,36	-1,49	-2,01	-1,60	0,67	-0,53
Хмельницька	2,11	1,87	1,33	0,92	1,60	0,97	-0,59
Черкаська	0,09	1,11	1,10	0,74	-0,20	1,42	1,58
Чернівецька	-0,08	-1,12	0,64	0,13	0,37	-0,03	-0,13
Чернігівська	-1,97	-0,08	0,95	0,02	0,72	0,95	0,05

Джерело: розраховано на основі даних [15]

З даних таблиці 2 видно, що максимальне значення показника X_1 в Івано-Франківській, X_2 – в Хмельницькій, X_3 – в Сумській, X_4 – в Київській, X_5 – в Хмельницькій, X_6 – в Черкаській, X_7 – в Київській областях. Отримані дані використаємо для розрахунку відстаней стандартизованого значення кожного показника та рівня використання конкурентного потенціалу кожної області України як еталонні. Отримані результати представимо у табл. 3.

Таблиця 3

Визначення рівня використання конкурентного потенціалу кожної області України

Область	Значення C_{ik}							μ_i^*
	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вінницька	-3,20	-0,57	-0,13	-0,54	-0,98	-0,55	-1,71	0,54
Волинська	-2,35	-1,97	-2,07	-1,01	-1,72	-2,12	-3,16	0,33
Дніпропетровська	-2,43	-2,41	-2,90	-1,09	-2,78	-0,23	-2,67	0,29
Донецька	-3,60	-1,91	-2,43	-1,90	-2,66	-1,38	-3,04	0,22
Житомирська	-3,18	-1,68	-0,85	-0,50	-0,16	-1,91	-2,41	0,43
Закарпатська	-4,47	-4,48	-2,03	-3,30	-1,42	-3,31	-3,48	-0,05
Запорізька	-3,00	-3,26	-3,01	-3,30	-3,04	-2,63	-2,89	0,06
Івано-Франківська	0,00	-1,20	-1,19	-0,43	-2,01	-1,46	-3,14	0,49
Київська	-3,10	-1,68	-0,19	0,00	-1,00	-0,51	0,00	0,56
Кіровоградська	-1,61	-1,89	-1,61	-1,35	-2,54	-1,85	-1,77	0,43
Луганська	-2,36	-2,21	-2,52	-1,97	-2,75	-3,61	-2,77	0,18
Львівська	-1,64	-1,01	-1,32	-0,57	-1,26	-0,81	-3,06	0,51
Миколаївська	-2,03	-2,74	-2,75	-0,59	-3,12	-2,31	-3,18	0,21
Одеська	-2,35	-2,92	-2,67	-3,30	-2,41	-2,70	-3,93	0,09
Полтавська	-2,88	-2,57	-0,99	-0,88	-0,39	-0,28	-0,01	0,52
Рівненська	-1,97	-1,88	-1,25	-0,99	-1,05	-2,29	-3,31	0,39
Сумська	-2,38	-0,39	0,00	-0,89	-0,04	-1,34	-2,02	0,58
Тернопільська	-3,10	-0,93	-0,59	-0,74	-0,61	-0,36	-2,51	0,50
Харківська	-2,80	-1,29	-1,50	-0,95	-1,36	-1,36	-1,40	0,50
Херсонська	-2,43	-2,23	-2,93	-3,30	-3,20	-0,76	-2,95	0,17

продовження табл.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Хмельницька	-0,42	0,00	-0,11	-0,36	0,00	-0,45	-3,01	0,64
Черкаська	-2,44	-0,76	-0,35	-0,55	-1,80	0,00	-0,84	0,61
Чернівецька	-2,62	-2,99	-0,80	-1,16	-1,23	-1,46	-2,55	0,38
Чернігівська	-4,51	-1,96	-0,49	-1,27	-0,88	-0,47	-2,38	0,33

Примітка: * μ_i –рівень використання конкурентного потенціалу.

Джерело: розрахунки авторів

Таким чином, після проведеного дослідження ми можемо виділити п'ять областей, що мають найбільше значення рівня використання конкурентного потенціалу в сільському господарстві. Перше місце посідають підприємства Хмельницької області з показником 0,64, друге – Черкаської (0,61), третє – Сумської (0,58), четверте – Київської (0,56) і п'яте – підприємства Вінницької області (0,54). Найменший рівень використання конкурентного потенціалу в сільському господарстві має Закарпатська область і становить (-0,05). Такий низький рівень даного показника спричинено слабким рівнем розвитку сільського господарства. У Закарпатській області найнижчі показники продуктивності праці, рентабельності сільськогосподарської діяльності, урожайності, середньорічного надою молока, порівняно з іншими областями України.

Висновки з проведеного дослідження. Використання методу таксономії з метою оцінки ступеня використання конкурентного потенціалу підприємствами дає можливість спростити процедуру оцінювання без залучення додаткових програмних продуктів. Результатом проведення оцінки є узагальнення різних результативних характеристик діяльності підприємства у вигляді єдиного коефіцієнта таксономії. Водночас, подальших досліджень потребує адаптація розробленої методики до необхідності виділення підприємств-лідерів, стратегію яких доцільно використовувати менш ефективно функціонуючим суб'єктам господарювання.

Література

1. Балабанова І.В. Конкурентний потенціал як основа формування конкурентних переваг [Електронний ресурс] / І.В. Балабанова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/3_ANRR_2009/Economics/38882.doc.htm.
2. Балабанова Л.В. Маркетинговий аудит системи сбыта : моногр. / Л.В. Балабанова, А.В. Балабаниць; ДонНУЕТ. – Донецьк, 2003. – 188 с.
3. Барінов В.А. Развитие организации в конкурентной среде / В.А. Барінов, А.В. Синельников // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – №6. – С. 23–28.
4. Дзвіс С. Конкурентный потенциал – как его выявить? / С. Дзвіс // Competia Online Magazine. – 2003. – 57 с.
5. Карачина Н.П. Конкурентний потенціал та його роль у формуванні конкурентоспроможності підприємства / Н. П. Карачина, Л. І. Перцата // «Економічний простір». – 2014. – № 86. – С. 164–172.
6. Кирчата І.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства в глобальному середовищі: моногр. / І.М. Кирчата, Г.В. Поясник – Харків : ХНАДУ, 2009. – 160 с.
7. Крисак А.І. Таксономічний аналіз як методологічний прийом оцінювання ефективності регулювання земельних відносин [Текст] / А.І. Крисак // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль : Економічна думка, 2014. – Том 17. – № 1. – С. 66–70.
8. Матвєєв В.В. Система понять, які характеризують конкурентний стан підприємства / В.В. Матвєєв // Науковий журнал «Інтелект XXI». – 2014 – №2. – С. 55-62.
9. Надтока Т. Б. Многомерное оценивание уровня социально-экономического развития предприятия / Т. Б. Надтока, А. Г. Виноградов // Бізнес Інформ. – 2014. – № 1. – С. 184–191.
10. Остапенко О.І. Конкурентоспособность как критерий оценки экономического потенциала предприятия-участника ВЭД / О. І. Остапенко, Н. В. Верещак. – Ставрополь : Северо-Кавказ. гос. техн. ун-т. – 2004. – 116 с.
11. Резніченко Д.В. Категоріальний апарат конкурентоспроможності соціально-економічної системи / Д.В. Резніченко // Інноваційна економіка. – 2012. – № 8. – С. 171–175.
12. Романишин С.Б. Система понять, які характеризують конкурентний стан підприємства / С.Б. Романишин, М. М. Гагелюк, У. І. Когут // Науковий вісник НЛТУ. – 2009. – № 19. – С. 174–181.
13. Садкова В.В. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства на основі застосування методу таксономічного аналізу / В. В. Садкова // «Управління розвитком». – 2014. – №10. – С. 75–79.
14. Сімонова В.С. Підходи до визначення поняття «конкурентний потенціал» та його роль у формуванні конкурентоспроможності підприємства / В. С. Сімонова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 6. – С. 194–197.
15. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2014 рік / відпов. за випуск О. М. Прокопенко. – Київ, 2015. – 380 с.
16. Янковський К.П. Организация инвестиционной и инновационной деятельности / К. П. Янковський, И. Ф. Мухарь. – СПб. – 2001. – 300 с.

References

1. Balabanova, I.V. (2009), "Competitive potential as a basis for creating competitive advantages", available at: http://www.rusnauka.com/3_ANRR_2009/Economics/38882.doc.htm.

2. Balabanova, L.V. and Balabanyts, A.V. (2003), *Marketingovy audit systemy sbyta* [Marketing audit in system sales], monograph, Donetsk, Ukraine, 188 p.
3. Barinov, V.A. and Sinelnikov, A.V. (2000), "Development of the organization in a competitive environment", *Management in Russia and Abroad*, no. 6, pp. 3-13.
4. Devis S. (2003), "Competitive potential - how to identify?", *Competia Online Magazine*, 57 p.
5. Karachyna, N.P., and Pertsata, L.I. (2014), "Competitive potential and its role in formation of the enterprise competitiveness", *Ekonomichnyi prostir*, no. 86, pp. 164–172.
6. Kyrchata, I.M., and Poiasnyk, H.V. (2009), *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva v hlobalnomu seredovyskhi* "Managing enterprise's competitiveness in the global environment", monograph, KhNADU, Kharkiv, Ukraine, 160 p.
7. Krysak, A.I. (2014), "Taxonomic analysis as the methodological approach to efficiency evaluation of the land relations regulation", *Ekonomichna dymka*, Ternopil, Ukraine, volume 17, no. 1, pp. 66-70.
8. Matvieiev, V.V. (2014), "System of terms describing firm's competitive status", *Intelect XXI*, no. 2, pp. 55-62.
9. Nadtoka, T.B., and Vinogradov, A.H. (2014), "Multi-dimensional Assessment of the Level of Enterprise Socio-economic Development", *Biznes Inform*, no. 1, pp. 184-191.
10. Ostapenko, O.I., and Vereshchak, N.V. (2004), *Konkurentosposobnost kak kriteriy otsenki ekonomicheskogo potentsiala predpriyatiya-uchastnika VED* [Competitiveness as a criterion for assessing the economic potential of the enterprise party FEA], Stavropol, Russia, 116 p.
11. Reznichenko, D.V. (2012), "Categories of the competitiveness of the socio-economic system", *Innovative economy*, no. 8, pp. 171-175.
12. Romanyshyn, S.B, Haheliuk, M.M. and Kohut, U.I. (2009), "System concepts that characterize the competitive position of the enterprise", *Naukovyi zbirnyk NLTU*, no. 19, pp. 174-181.
13. Sadkova, V.V. (2014), "Integrated assessment of the financial condition of a company through the application of taxonomic analysis method", *Upravlinnia rozvytkom*, no. 10, pp. 75-79.
14. Simonova, V.S. (2011), "Approaches to the definition of "competitive potential" and its role in shaping the competitiveness of enterprises", *Formyvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 6, pp. 194-197.
15. Statistical yearbook "Agriculture of Ukraine" for 2014 (2015), Kyiv, Ukraine, 380 p.
16. Yankovskii, K.P. and Mukhar, I.F. (2001), *Organizatsiya investitsionnoy i innovatsionnoy deyatelnosti* [Organization of investment and innovation], St. Petersburg, Russia, 300 p.